

ל"עצמי" והאם יש כאן בכלל משהו חדש ביחס לאמצעי תקשורת קודמים. רבים מהם יצאו להגנת הסלפי באמצעות הגדרתו "שיח" ולא רק פורטרט, והדגמה של האמירה והמשמעויות שלו במגוון הקשרים חברתיים.

סלפי בטכנולוגיה של העצמי
בחיבורו "טכנולוגיות של העצמי" (1982), טען הפילוסוף מישל פוקו, על בסיס כתבי אפלטון, כי הציווי "דע את עצמך" (know thyself) התפרש בעת העתיקה כפרקטיקה של טיפוח עצמי (care). ה"עצמי" של אותה העת היה ה"נשמה", עיקרון בלתי-חומרי השוכן בגוף, וכדי לטפחה אין די בטיפוח הגוף. כדי שהנשמה תדע את עצמה, היא צריכה להתבונן בעצמה באמצעות אלמנט דומה, בסוג של מראה. היוונים עשו זאת באמצעות פרקטיקות של התבוננות פנימית, כגון הרהור, מדיטציה ופרשנות חלומות, או באמצעות החצנה של הפנימיות למדיה כלשהי, המאפשרת רפלקציה. הם פיתחו מסורות של רטוריקה ודיאלוגים שבהם הדיבור חושף את האמת של הנשמה, ומסורות של כתיבת מכתבים לחברים ויומנים אישיים, שאותם המשיכה גם הנצרות באמצעות ז'אנר ה"יודוי" כטכנולוגיה לחשיפת העצמי ולטיפוחו. החל מהמאה ה-16, הכתיבה בגוף ראשון של אוטוביוגרפיות ויומנים עברה חילון ופופולריזציה, וכיום אפשר לראות את שיאה בבלוגים,

בספטמבר 2002, אוסטרלי שיכור פרסם בפורום אינטרנטי צילום עצמי מטושטש והתנצל על איכותו מפני שזה היה, לדבריו, "סלפי". הסלנג האוסטרלי עתיר כינויי חמידות, כגון "בארבי" לברביקיו, אך כעבור עשור, לאחר שחברת אפל השיקה טלפון עם מצלמה קדמית ורבים החלו להעלות צילומים עצמיים לרשתות החברתיות, הפך "סלפי" למושג הבין-לאומי המתאר את הז'אנר הצילומי החדש, ואף נבחר למלת השנה של מילון אוקספורד ב-2013.

בדומה לפרקטיקות טכנו-תרבותיות אחרות, המגמה הזאת עוררה פאניקה מוסרית. מחקר משנת 2018 דיווח כי מאז 2011 מתו 259 איש ונפצעו עשרות אלפי אחרים ברחבי העולם, בעת שניסו לצלם סלפי. שלל מחקרים פסיכיאטריים טענו כי צילומי סלפי מרובים הם סימפטום של ו/או גורמים הפרעות אישיות, כגון דימוי גוף מעוות, נרקיסזם ואף פסיכופתיה. המלה סלפי, שסימנה קונבנציה טכנית של צילום עצמי והפצתו ברשת, הפכה למלת לעג המייחסת לנפש הצלם דפוס פתולוגי של אובססיה עצמית, יהירות ושטחיות, עד כדי חוסר מודעות לסביבה. בשנים האחרונות ניסו חוקרי תרבות ותקשורת לבחון מה הסלפי באמת עושה

ד"ר כרמל וייסמן היא חוקרת ומרצה בנושאי תרבות דיגיטלית בתוכנית הרב-תחומית במדעי הרוח, ובמכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת תל-אביב.

פוסטים וציוצים ברשת – טכנולוגיות בעלות מאפיינים של וידוי פומבי, שבאמצעותן אנו כותבים את עצמנו לדעת כסובייקטים. מושג ה"עצמי" המודרני התפתח מתוך מושג ה"נשמה", וכחלק מתהליך החילון, הגוף חזר לתמונה כחלק בלתי-נפרד ואולי אף עיקרי של העצמי. הסברה היא שהעצמי ניכר בעיקר בפנים וחוקרים כגון ג'יל ווקר-רטברג ובנט פאוסנינג מפנים את תשומת לבנו להיסטוריה הארוכה של טכנולוגיות חזותיות לידיעה עצמית, מהתבוננות במראה ועד לז'אנר הפורטרט העצמי בציוור ובצילום. הסלפי הדיגיטלי מובחן מז'אנרים קודמים של צילום עצמי בשל התנאים הטכנו-חברתיים שבהם הופק והופץ. עם זאת, היסטוריונית המדיה אנני רוד, טוענת כי צילומי הפורטרט הזולים הראשונים שרווחו בעידן הוויקטוריאני, שימשו כרטיסי ביקור אישיים אשר חולקו לחברים ולזרים ונאספו על-ידי רבים לשם צבירת הון חברתי, במסגרת פרקטיקות של שיתוף והצגה באלבומים ביתיים המזכירות מאוד את הרשתות החברתיות כיום. פרקטיקות אלו לא נחשבו כרפלקציה נפשית ביוון העתיקה, אך הן בעלות מעמד מרכזי בכינון העצמי החילוני על-פי הפסיכואנליזה. לפי ז'אק לאקאן, הזדהותנו הראשונית עם בבואה אחרותית אשלייתית שלנו במראה, אשר מצויה בסתירה עם תחושותינו הפנימיות, מכוננת את העצמי שלנו מראש כעצמי

דמות שעווה של קים קרדשיאן מצלמת סלפי מול תפאורה משתנה במוזיאון השעווה מאדאם טוסו בלונדון, אנגליה. המעריצות המצטלמות עם הדמות: לוסי ג'נר משמאל והלן סמית מימין

תושבי דרום לבנון מצלמים סלפי על רקע עשן שמיתמר מאיזור הכפר מרון אל-ראס, ליד הגבול עם ישראל, בעת עימות בין צה"ל לחיזבאללה 1 בספטמבר 2019

אידיאלי בלתי-מושג. התמודדות מוצלחת עם שלב זה מחייבת נוכחות של זולת, שיאשר שזה אכן אני במראה, למרות הפער. בשביל חוקרי צילום וקולנוע המתבססים על לאקאן להסברת תהליכי הזדהות באמצעות צפייה ורואים בדימוי מעין מראה, מתבקש להשוות את הסלפי, המסונן לרוב דרך פילטרים באינסטגרם, לעצמי האידיאלי במראה, אשר מופץ לשם קבלת אישור והכרה מהזולת. מנגד, חוקר הצילום פול פרוש סבור כי הסלפי אינו יורש של הפורטרט ואין לייחס לו בהכרח משמעות אסתטית. הדגש על גופו של הצלם האומר: "תראה אותי מראה לך את זה", מהווה לדעתו סוג של מחווה גופנית מתווכת המשלבת מסר תקשורתי וגילום של העצמי באופן המקביל לביצועו השגרתי באמצעות פעלים בשפה. זאת ועוד, צלמים השתמשו בצילום כחוצץ בינם ובין העולם, אך הזרוע המושטת למצלמה המסמנת את הסלפי, מזכירה לחוקרת קייטי וורפילד מחווה של חיבוק המזמינה את הצופה לקרבה.

בספרה "כוח המשיכה של הסלפי" (2014), מתבססת החוקרת והצלמת ברוק וונדט על וילם פלוטר ומרשל מקלוהן כדי לטעון שהעודפות בצילומי סלפי נובעת מהניסיון למצות את כל האפשרויות בחיפוש אחר גרסת האני האידיאלית. היא אינה רואה בנרקסיזם פתולוגיה, אלא משיכה טבעית הקיימת בכולנו לדימוי שלנו ואשר מביאה לנו הקלה. אך האם שפע הדימויים הללו נצבר לכדי הבניה והבנה של העצמי, או שמא הוא מייצר גרסאות סותרות המעוררות בנו ספקות ודווקא מפוררות ומפורות את העצמי? ואולי, כפי שהאמינו תרבויות ילידיות,

לא רק על עצמי לספר ידעתי

צילום הוא תיעוד ולכן מקובל ואף חשוב לצלם מקומות קדושים או אירועים חשובים בעת התרחשותם. אך מפני שהסלפי נתפס כקשור ל"סלף", צילומו בהקשרים מסוימים זוכה לביקורת קשה. כאשר תלמידים מבקרים באושוויץ ומצטלמים צילום קבוצתי במקום, הדבר נתפס כתיעוד מקובל ומכבד, אך צילומי סלפי שנעשו בהקשר זהה עוררו סערה תקשורתית בישראל והתפרשו כזילות.

כל תצלום לוכד פיסה מנשמתנו ומרוקן אותנו מתוכן? כך או אחרת, נראה כי כוח המשיכה של הסלפי הוא ביכולתו ליצור עצמי ולחתור תחתיו בעת ובעונה אחת, וכצלמים ומצלמים אנו לכודים בדיאלקטיקה הזו.

כיום, מושגי העצמי והייצוג עצמם מוטלים בספק, כחלק מאתגור תפיסת העולם כאוסף של ישויות נפרדות בעלות מאפיינים וגבולות ברורים. בניגוד לפסיכואנליטיקאים של המאה שעברה, לחוקרי הטכנולוגיה-מדע-חברה (STS) כיום לא ברור כלל שיש "עצמי" נפרד ולכן אובדת גם המשמעות לדבר על הדימוי כ"ייצוג" שלו. בשביל וורפילד החוקרת סלפי מתוך גישה זו, הגוף, המצלמה, העצמי, המרחב והדימוי, לעולם כרוכים אלה באלה כתופעה אחת. ומה שמעניין אותה הן הפרקטיקות של משתמשים שונים אשר מנסים לשרטט גבולות בין גוף, מצלמה, מרחב ודימוי כדי לסמן "עצמי". אם כן, הטכנולוגיות של "עצמי" יחסי שכזה, לא נתפסות עוד ככלי למציאת האמת לגבי דבר קיים, אלא ככלי להמצאתו ויצירתו מחדש בכל רגע נתון.

התקשורת העולמית סערה בצורה דומה סביב צילומי סלפי של תיירים בהונג-קונג על רקע מפגינים המרוססים בגז מדמיע או בבנגקוק עם חיילים תאילנדים בזמן ההפיכה הצבאית; על רקע מתאבדים הקופצים למותם מגשרים בארה"ב, או לנוכח הפרקטיקה הנפוצה לצלם סלפי בהלוויות ואזכרות, לרבות הסלפי המפורסם של ראשת ממשלת דנמרק, הלה תורנינג-שמידט, עם נשיא ארצות-הברית ברק אובמה וראש ממשלת בריטניה דיוויד קמרון, במהלך אזכרתו של גלסון מנדלה. לנוכח כל אלה, טורחים חוקרים רבים לקעקע את הקשר בין הסלפי לעצמי ומציעים לפרשו כיחידת שיח בהקשר חברתי ופוליטי. החוקר דיוויד נימר, למשל, הדגים כי בני-נוער משכונות עוני הנשלטות על-ידי ברוני סמים בברזיל, משתמשים בסלפי כדי להגיב רגשית לפשע שהתרחש או כדי לסמן להוריהם שהם בטוחים – סיבות שאינן קשורות כלל לקידום עצמי. כאשר נשים סעודיות מצלמות סלפי בזמן נהיגה במדינה שבה אסור להן לנהוג על-פי חוק, נשים אוטרליות מצלמות סלפי עם חיג'אב לאות הזדהות עם נשים מוסלמיות מודרות, או טרנסג'נדרים/ות מצלמים/ות סלפי בשירותים ציבוריים כדי להדגיש את האבסורד בהצעת החוק המסווגת אותם/ן לשירותים לפי מין ביולוגי – אלו מסרים פוליטיים שבעבר נוסחו במלים וכיום מועברים באמצעות דימויים, המהווים מעים ביצועיים גופניים בעלי יכולת תהודה רחבה במרחב ובזמן. חוקרים רבים רואים בסלפי סוגה של עדות, צורה עכשווית לספר מה ראיתי, וכן ביטוי נורמטיבי של רגש,

נשיא אל סלבדור, נאיב בוקלה, מצלם סלפי על במת הנואמים של העצרת הכללית של האו"ם (מתוך דף הטוויטר שלו), ספטמבר 2019

באמצעותו כמותג רווחי ומצלחה, מתחת לאף של בעלי הכוח והפטריארכיה.

סלפי של אלוהים

איננו נדרשים לבחור בפרשנות אחת למשמעות הסלפי. בדיאלוג של אלכיביאדס אצל אפלטון, הטקסט שעליו מבסס פוקו את מושג ה"טכנולוגיות של העצמי", העיסוק בעצמי והפעולה הפוליטית כרוכים זה בזה וכך יש להבין זאת גם היום. העצמי הוא תמיד עצמי מתקשר, עצמי בהקשר. ברוח זאת, ההיסטוריונית עינת קלפטר רואה את אחד משורשיה של הסלפי לא רק בז'אנר של פורטרט האמן, אלא גם בז'אנר האמנותי של פורטרט הפטרון (donor portrait) בימי הביניים: ציורים שהוצגו על מזבחי כנסיות בהם מזמיני הציור (ולעתים גם בני-משפחתם) צוירו על-ידי האמן כנוכחים בסיטואציות חשובות מחיי ישו. אקט זה מבטא את עוצמת האמונה ומציג את האדיקות לקהל בו-בזמן ומציע פרספקטיבה אישית על הנרטיב וההיסטוריה. קלפטר רואה בזה פרקטיקה הדומה לתופעות מודרניות של יצירת מעריצים או סלפי עם ידוענים, המסמנות את הפיכת הציבורי והרשמי לאישי. האפיפיור והדלאי למה, ידועני הדת של ימינו, מככבים באלפי צילומי סלפי עם מעריציהם, ואילו קבוצת חוקרים מאוניברסיטת טורונטו עוקבת כיום אחר תופעת ה"סלפי המקודש", המצולם במהלך מסעות עלייה לרגל למקומות קדושים. האסלאם ידוע ביחסו השלילי לייצוג, אך בשנים האחרונות רשויות מכה אינן עומדות בפרץ של

לרבות אבל. בכך הם מתנגדים לפרשנות הסמיוטית של הסלפי כתצלום שבו הרקע מסומן כמשני בחשיבותו, והאדם שבמרכז התמונה הוא החשוב ומבקש את תשומת הלב לעצמו. החוקרות סומין זאו ומישל זפונייה מראות דווקא דרך הסמיוטיקה החברתית שהסלפי לא עוסק בסובייקט, אלא קיים במרחב האינטר-סובייקטיבי ומעביר מסר מהצלם לצופה באמצעות פרספקטיבה ספציפית. כך הן מבקשות לפרש, למשל, את תמונת העיתונות המפורסמת, שבה הילרי קלינטון מנופפת לקהל תומכות צעירות, שכולן מפנות לה את גבן לצלם סלפי. לא מדובר במילניאליות שטחיות המרוכזות בעצמן ומתלהבות להצטלם עם הילרי, כפי שהוצגו בעיתונות, אלא באמירה "זוהי הפרספקטיבה שלי על הילרי", ראו את הקמפיין שלה מהפרספקטיבה שלי", תוך מודעות לחשיבות של ריבוי הפרספקטיבות, המאתגר את צורות הייצוג המקובלות. חוקרות רבות סבורות כי התיוג השלילי של הסלפי קשור לזיהוי בעיקר עם נשים. ג'ון ברגר טען עוד בשנות השבעים כי לאורך ההיסטוריה של האמנות, לנשים לא הייתה שליטה על הייצוג שלהן, וכי עד היום גברים נתפשים כפועלים באמצעות הצילום בעוד נשים פשוט "מופיעות" בו כמושא. החוקרת טרי סנפט סבורה שהדבר קשור להתנגדות להכיר בסוכנות (agency) שבסלפי והנטייה לראותו דווקא כאקט של היעדר שליטה עצמית. עם זאת, החוקרת קריסטל אבידין טוענת כי היחס המבטל לסלפי משחק לטובתן של משפיעניות אסיאתיות, אשר בונות את עצמן